

Fodor Katalin

Balázs József tárcanovellái elé

1969 júniusában kapta kézhez magyar-történelem szakos diplomáját az ELTE Bölcsészettudományi Karán Balázs József. A friss oklevél átvételekor kimondva-kimondatlanul legtöbbször ott bujkáltak a kérdések: hogyan tovább? Mi lesz most, amikor az öt év alatt többé-kevésbé megszokott, sok zökkenővel tarkított, de valamennyire mégis védett, biztos egyetemi polgári létnek vége szakad, most, amikor igazán megkezdődik a felnőttkor. Az álláskeresés, az ezzel összefüggő kisebb-nagyobb kompromisszumok, az egzisztenciális érvényesülés lehetőségeinek latolgatása meghatározta az utolsó félét, különösen pedig az egyetemről való elválás heteinek hangulatát. Jóska számára az is kérdésessé vált, hogy az amatőrfilmezést tudja-e folytatni, lesz-e ideje az egyetemi filmklubban tevékenykedni, hiszen elsősorban a filmmel való foglalkozás érdekelte, annak ellenére, hogy több, később mégis a filmgyártás közelébe került társával együtt nem vették fel a filmrendező szakra.

Jóska nagyon szeretett – és tudott – tanítani, de a tanári pálya nem igazán vonzotta, s bár alkalmanként nagyon szívesen foglalkozott egy-egy diákkal, tartott magyar- vagy filmmel kapcsolatos órát, az ismeretek átadásának igénye igazán csak élete utolsó szakaszában támadt fel benne nagyon erősen, amikor már ennek megvalósítására sem elegendő ideje, sem ereje nem maradt. 1969-ben, tanulmányai befejezésekor az látszott lényegesnek, hogy „valamilyen állás kell”, és e mellett az állás mellett végül majd kiforrjon egy eljövendő életpálya. Az Eötvös Kollégium igazgatója, Tóth Gábor ajánlotta be a BTK Tanulmányi Osztályára, ahol tanulmányi előadóként kezdett dolgozni. Saját bevallása szerint annyira idegen volt tőle ez a hivatalnoki munka, hogy az első pillanattól kezdve csak a menekülés lehetőségét kereste. Számos hajmeresztő történetet mesélt hivatalnoki működéséről, mindegyiknek az volt a lényege, hogy nem látta át, mivel meg sem próbálkozott vele, az órarend készítésének fortélyait, így történhetett meg, hogy sikerült három professzort összehoznia egy időpontban egy tanterembe, aminek persze kínos jelenet lett a vége. A nehéz időszakon csak az segítette át, hogy amikor szusszanásnyi ideje akadt, kihúzta íróasztala fiókját, és az abban elrejtett irodalmi lapokat olvasta... Néhány hónapnyi reménytelen küzdelem után feladta az egyetemi állást, és az először jobbnak tűnő népművelői munkát választva, végül egy újabb hivatalnoki helyzetben találta magát. Természetesen ez is csak fogcsikorgatva ment, a fölösleges, terméketlen, több órányi „helybenüléssel”, papírok tologatásával, alá-, fölé- és melléírással, a semmiről szóló értekezletekkel ismét

meggyűlt a baja. Végül feladta, és megadta magát: elfogadta a családi segítséget (amire bizony itt is szükség volt), és üzemi újságíró lett. Nagy szerencséje volt: a *Magyar Papír* című (otthon többnyire csak világlapként aposztrofált) induló laphoz került, ahol akkor a főszerkesztő mellett ketten voltak újságírói státusban, Vathy Zsuzsa és Bella István. Az a pár esztendő, amit a csepeli szerkesztőségben töltött, mindent eldöntött: megerősítette abban, hogy megírja mindazt, amit leginkább filmben szeretett volna elmondani, de nem volt rá lehetősége, a mindennapos újságírói munka feloldotta a nagyközönséghez szólás görcsét, kedves kollégái ösztönzése, a környezet, a megszerzett rutin egyre bátrabbá tette, és míg otthon már a későbbi regényeken dolgozott, azok foglalkoztatták, az újságírói és a szépírói pálya határvonalát átlépve egyre-másra közölte szösszenetnyi tárcanovelláit. Tárcái főleg az *Esti Hírlapban* és a *Magyar Papírban* jelentek meg. A *Koportossal* 1975-ben történt „berobbanását” az irodalmi életbe ezek az írások előzték meg: bennük világosan felismerhető a későbbi művek egy-egy mozzanata, a hangulatok, egy-egy remek megfigyelés, helyzetek, amik az emberi természet, a jellemek legfontosabb vonásait villantják fel, a csattanók, csavarok, amik feloldják az adott történet feszültségét. A gyermekkorában, a fiatal felnőtt és a már újságírói évei alatt összegyűjtött élmények, emlékek egy-egy apró részlete jelenik meg bennük, finoman árnyaltan, a *Bagolyszeliáditó*, a *Dinnyeérés* a távoli gyermekkor képeit, hangulatát, a *Varjú gőzfürdőben* az iparosodó vidék nyomasztó látványának, az eltűnő szántóföld, a szabad természet iránti nosztalgiának alig érezhető fájaldalmát idézik. A városi magányt, a közösséggé kovácsolódás folyamatát egyetlen szárnyas körüli ténykedésben, humorral átszöve érzékelteti a *Kakas*. Az elfásult, környező világra érzéketlen emberről sikerült pillanatkép a *Paradicsom*. Egy cseppnyi érzélem minden érzélgősség nélkül a *Rózsák*. Az elhagyott falu iránti nosztalgia egy csipetnyi humorral ízesítve az *Éppen olyan*. A *Balesetben* nem esik szó a halálról, mégis arról szól.

És befejezésül még három, számomra különösen fontos tárcáról röviden...

A *vastagvázás bicikli* hangsúlyosan bukkan fel majd alig három év múlva a *Magyarokban*. Fábíán András első és legfontosabb ajándéka bátyjának, aki az otthoni dolgokat kézben tartja, és aki a Fábíán házaspár fiának gondját viseli a szülők németországi tartózkodása idején. A vastagvázás biciklit (vagy legalább a párját), ha jól emlékszem, még magam is láttam Vitkán. A masszív, a munkába járáshoz, a mindennapi cipekedéshez ma már szinte felmérhetetlen segítséget nyújtó kerékpár a felemelkedés, a nyomorúságból való kitörés egyik leginkább látható fokmérője volt. Megvásárlása és hazaküldése az otthoniak számára is üzenet és igazolás: érdemes volt ilyen messzire elmenni, éjt nappallá téve dolgozni, vállalni a távollét minden kínját, hiszen íme, látható eredménye van, ugyanakkor a közsönet és az adósság megfizetésének eszköze is a család otthon maradt tagjainak.

A *hűség* főszereplője férjem egy kedves figurája, gyermekkorának mozigépezése. Jóska már kislányként élt-halt a filmekért, a moziért, sokat mesélt az olajos padlójú moziteremről, ahol az ötvenes években vetített valamennyi filmet, leginkább többször is, megnézte, a szinte elviselhetetlenül rossz propagandafilmeket is, csak az volt a lényeg, hogy mozi legyen. Nagyon szeretett volna gyermekkori

mozijáról filmet írni, sőt, esetleg forgatni is. El is készült a novellával, és akkor megjelent a magyar mozikban is egyik nagyon szeretett filmje, a *Cinema Paradiso*. A saját film terve pedig semmivé lett...

Végül a *Handli*... Erről azért különösen nehéz írnom, mert élete, hosszú betegsége utolsó szakaszában Jóska már egyre kevesebbet tudott dolgozni, de egészen sokáig rendszeresen lejárt a Horváth-kertbe sakkozni. A betonasztalok körül nap mint nap rendkívül vegyes összetételű társaság verődött össze, amelynek tagjait egyedül a sakk iránti szeretet fűzte egymáshoz. Jóska számára kifogyhatatlan forrást jelentett ez a közösség, mindenféle embertípus, élet- és gondolkodásmód jelen volt itt, család- és élettörténetek, olyan figurák sora, akik később fel-felbukkannak írásaiban. Időnként elmesélte egyik-másik sakkpартnere történetét, azt is, ha valaki eltűnt közülük, s ha később kiderült, hogy az illető már nem is térhet vissza a térre... Röviddel Jóska halála után becsöngettek hozzánk. Egy számomra ismeretlen férfi állt az ajtóban, szemmel láthatóan zavarban volt, és végül nagy nehezen elmondta, hogy a férjem sakk-készletét szeretné elvinni. Nem értettem, nem is igazán tudtam felfogni, hogy mit akar, és bár valami olyasmit mondott, hogy Jóska neki ígérte a készletet, kereken megtagadtam a kérését. Ma sem tudom, jól tettem-e. A készlet megvan, most senki sem használja. Talán lesz egyszer a családban valaki, aki újra felállítja a bábukat...